

УДК 37.014.552

СУТНІСТЬ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Козарь Т.П.

кандидат наук з державного управління, доцент
Класичний приватний університет

I. Вступ

Роль і значення освіти у створенні незалежної, національної Української держави добре відомі, хоча питання державної політики в освітянській галузі не перестає бути актуальним і сьогодні. В Україні впродовж останніх десятиріч головною проблемою в системі освіти, зокрема вищої, було і залишається забезпечення якості підготовки фахівців на рівні вимог, які висуває держава й які повсякчас зростають. Реформування освітньої галузі в Україні зумовило необхідність модернізації системи державного управління освітою, спрямування її діяльності на забезпечення й усебічне поліпшення якості освіти, впровадження технологій систематичного оцінювання та прогнозування розвитку системи освіти.

Здобутки українських учених, які досліджують питання управління системою освіти, стан освітньої галузі України, принципи національної освітньої політики, основні напрями реформування освіти є надзвичайно численними й різноманітними. Сутність, методологічні засади та різноманітні аспекти реалізації державної освітньої політики розкрили, зокрема, у своїх працях Г. Атаманчук, В. Бакуменко, І. Бачило, В. Луговий, О. Луньов, В. Малиновський, Н. Нижник, С. Ніколаєнко, В. Огаренко, Н. Протасова, В. Ребкало, Ю. Тихомиров, В. Токовенко, Т. Фініков та багато інших учених. На нашу думку, ще не знайшли достатньої розробки питання щодо визначення поняття “державна освітня політика” в контексті реалізації суспільних інтересів щодо функціонування системи освіти, а також питання щодо модернізації структури вищої освіти України з орієнтиром на її входження в освітній простір Європи.

II. Постановка завдання:

- визначити сутність поняття “державна освітня політика” беручи до уваги те, що саме держава є визначальним суб’єктом реалізації суспільних інтересів щодо формування та розвитку системи освіти;
- проаналізувати правові основи реалізації державної освітньої політики в Україні;
- розглянути модернізацію структури вищої освіти України.

III. Результати

Кожна держава будує свою освітню парадигму, виходячи з конкретних історичних умов, а також соціально-економічних та культурних реалій у поєднанні з освітньою політикою. Розглядаючи державу політику як цілеформуючий фактор діяльності державного апарату та державної служби, А. Мельник та О. Оболенський визначають, що державна політика має закріплюватися державно-правовим структурами, бути відомою та зрозумілою суспільству. Однією зі складових, що формують державну політику є практична діяльність політичних суб’єктів і органів державної влади з реалізації виробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей [1, с. 65]. В. Тертичка наголошує, що державна політика як багатовекторна система відтворює динамічну єдність і взаємодію основних сфер суспільного життя; під час формування державної політики вкрай важливо враховувати вплив на її зміст соціально-економічних та політичних чинників [2, с. 33]. О. Оболенський акцентує увагу, що держава являє собою механізм відображення та забезпечення спільних для всіх, інтегрованих потреб, інтересів і цілей життєдіяльності людей, які мають єдине громадянство. У зв’язку із цим держава виступає механізмом збереження та розвитку цілісності, організованості й упорядкованості суспільства [1, с. 26].

Державна політика в галузі освіти є невід’ємною складовою загальнодержавної політики. Усе, що відбувається в суспільстві, природі, розвитку людської культури, так чи інакше впливає на формування та здійснення освітньої політики, функціонування системи освіти в цілому.

І. Іванюк підкреслює, що освітня політика має певні характеристики, важливі для розуміння того, яким способом вона формується; треба брати до уваги контекст і передісторію прийняття політичних рішень в освіті; в основі політики – певні цінності, тому в будь-якому разі складно уявити політичне рішення, яке не ґрунтується на цінностях; політика не може бути створена з чистого аркуша, без урахування обставин, у яких її впроваджуватимуть, треба зважати

на загальний контекст творення політики: історичний, соціальний, економічний, етнічний, релігійний тощо [3, с. 15–16].

Є. Красняков аналізує наукову та науково-популярну літературу щодо визначення поняття “державна освітня політика” [4]. “Освітня політика – найважливіша складова політики держави, інструмент забезпечення фундаментальних прав і свобод особи, підвищення темпів соціально-економічного та науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростання культури. Освітня політика встановлює на основі суспільної згоди корінні цілі й завдання розвитку освіти, гарантує їх проведення в життя шляхом узгоджених дій держави і суспільства. Щонайперше завдання освітньої політики на сучасному етапі – досягнення сучасної якості освіти, її відповідності актуальним і перспективним потребам особи, суспільства і держави” [5]; “державна політика у сфері освіти – політика, в основі якої лежить принцип пріоритетності питань освіти, недопущення створення й діяльності політичних організацій і релігійних рухів у державних і муніципальних освітніх установах, органах управління. Організаційною основою державної політики є програми розвитку освіти, що приймаються найвищим органом законодавчої влади” [6]; “освітня політика – складова політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку освіти” [7]; “освітня політика – це, передусім, політика, що забезпечує розвиток і функціонування системи освіти. Вона спрямована на забезпечення суспільства знаннями, необхідними для суспільного розвитку” [8]; “освітня політика – це сфера діяльності, пов’язана відносинами між соціальними групами з передачі новим поколінням накопиченого соціального досвіду, і трансляції культури. Предметом освітньої політики є відносини або система відносин, що виникають в процесі діяльності” [9].

Беручи до уваги зазначені поняття й акцентуючи на тому, що саме держава є визначальним суб’єктом реалізації суспільних інтересів щодо формування та розвитку системи освіти, визначимо державну освітню політику як сукупність сформованих та законодавчо закріплених цілей, завдань, функцій, якими керуються органи державної влади при здійсненні державного управління у сфері освіти з метою формування інтелектуального, духовного та виробничого потенціалу суспільства. Виходячи з наведеного поняття, освіта має перетворитися не на державний, а на загальносуспільно-державний пріоритет. Слід також зауважити на такому: чим більш централізованою, формалізованою є освітня політика держави, тим нижчими є спроможність і здатність

освіти до інновацій, це питання потребує окремої уваги в подальших дослідженнях.

Поступальний розвиток освітнянської галузі в Україні зумовлює необхідність розширення й поглиблення її нормативно-правового забезпечення. Завданням законодавства України про освіту визначено врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян. Фундаментальним для діяльності органів державного управління щодо реалізації державної політики у сфері освіти є Закон України “Про освіту”. У цьому Законі визначено політичний курс держави в галузі освіти, мету, принципи, зміст освіти, умови створення закладів освіти та їх урізноманітнення. Згідно з цим Законом, освіта – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Україна визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного і культурного розвитку суспільства.

Протягом 1993–2000 рр., крім названого вище Закону України “Про освіту”, Указами Президента України було ухвалено “Основні напрями реформування вищої освіти” та “Про заходи реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів освіти”. Ряд нормативних актів Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України сприяли створенню механізмів реалізації зазначених документів.

Конституційне право громадян на результати своєї інтелектуальної діяльності реалізується за допомогою ряду законодавчих актів, якими забезпечується право на вибір і здійснення інтелектуальної, творчої діяльності, свобода літературної, художньої, наукової діяльності та творчості. До таких належать Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” від 13.12.1991 р. в редакції 1998 р., Закон України “Про наукову і науково-технічну експертизу” від 10.02.1995 р., Указ Президента України “Про вищу атестаційну комісію України” від 25.02.1992 р., Указ Президента України “Про державну підтримку наукових установ, які працюють над новітніми науково-технічними розробками” від 26.06.1995 р., Указ Президента України “Про державну підтримку наукової діяльності Академії наук України” від 22.03.1994 р. та інші акти законодавства України [10]. За роки незалежності української держави напрацьований значний масив актів законодавства, які безпосередньо стосуються сфери освіти. З прийняттям Конституції України, базового Закону України “Про освіту” та Законів прямої дії: “Про професійно-технічну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про вищу

Держава та регіони

освіту”, визначені як загальні правові засади функціонування та розвитку освіти, так і правові, організаційні, фінансові відношення її у підрозділах, а також їх фінансово-господарська та матеріально-технічна база.

Освітня діяльність на території України, відповідно до ст. 28 Закону України “Про вищу освіту”, здійснюється вищими навчальними закладами на підставі ліцензій, які видаються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [10]. Вищі навчальні заклади, що мають ліцензії, вносяться Міністерством освіти і науки України до Державного реєстру вищих навчальних закладів. Ліцензування освітніх послуг провадиться відповідно до Постанови КМУ від 29.08.2003 р. № 1380. Закон України “Про освіту” одним із повноважень Міністерства освіти і науки України та міністерств і відомств України, яким підпорядковані навчальні заклади, визначає здійснення навчально-методичного керівництва, контроль за дотриманням державних стандартів освіти, державне інспектування. Під дію цих законів підпадають також недержавні навчальні заклади. Таким чином, структура управління вищими навчальними закладами, правила прийому й навчання, види і назви ВНЗ та їх структура, а також структура вчених ступенів, викладацький склад і найменування відповідних посад та правила службового зростання, права й обов’язки студентів однорідні по всій країні.

Урядом розроблені і діють переліки напрямів підготовки, спеціальностей за якими здійснюється підготовка фахівців:

1. Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1719.

2. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста,

затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. № 839.

3. Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р.

Модернізація освіти України в контексті європейських вимог розпочалася задовго до набуття нашою державою в 2005 р. статусу учасниці Болонського процесу. Новий етап реформування освіти, зокрема вищої, потребує внесення суттєвих змін до нормативно-правових актів. Сьогодні мова йде про прийняття нового Закону “Про вищу освіту”, адже чинний Закон “Про вищу освіту” відстає від потреб вищої освіти, економіки та суспільства взагалі.

Законом “Про вищу освіту” визначено, що до структури вищої освіти входять освітній й освітньо-кваліфікаційні рівні [11]:

1) *освітні рівні*:

- неповна вища освіта;
- базова вища освіта;
- повна вища освіта;

2) *освітньо-кваліфікаційні рівні*:

- молодший спеціаліст;
- бакалавр;
- спеціаліст, магістр.

Згідно з проектом Закону “Про вищу освіту”, до структури вищої освіти входять освітньо-кваліфікаційні та освітньо-наукові рівні [12]:

1) *освітньо-кваліфікаційні рівні*:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;

2) *освітньо-наукові рівні*:

- доктор філософії;
- доктор наук.

Структура вищої освіти на цей період відповідно до Закону “Про вищу освіту” має такий вигляд (рис. 1).

Відповідно до проекту Закону “Про вищу освіту” структура вищої освіти має такий вигляд (рис. 2).

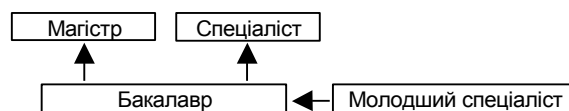

Рис. 1. Структура вищої освіти сьогодні згідно із Законом “Про вищу освіту”

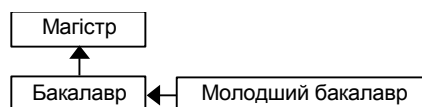

Рис. 2. Структура вищої освіти сьогодні згідно із проектом Закону “Про вищу освіту”

Як бачимо, зміна чинної в Україні структури кваліфікацій вищої освіти в проекті Закону “Про вищу освіту” торкнулася рівня молод-

шого спеціаліста та зникнення рівня спеціаліста. Модернізація структури вищої освіти України вимагає змін у системі законодавчо-

го й нормативно-правового регулювання вищої освіти з урахуванням вимог європейської системи стандартів, які сприятимуть розвитку національних культурних цінностей, демократії й гуманізму як основних чинників функціонування громадянського суспільства. Актуальним для сьогодення є формування національної системи кваліфікацій вищої освіти, яка гармонізуватиме із системою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, сприятиме подальшій її сертифікації в європейських та світових структурах.

IV. Висновки

Враховуючи наукові здобутки вітчизняних учених та беручи до уваги те, що саме держава є визначальним суб'єктом реалізації суспільних інтересів щодо формування та розвитку системи освіти, надано визначення поняття "державна освітня політика".

Реальності сьогодення потребують подальшої модернізації вітчизняної системи освіти. Час потребує внесення змін та доповнень до чинних законодавчих актів. У зв'язку із входженням до європейського освітнього простору і приєднанням до Болонського процесу актуальним є питання щодо прийняття нового Закону "Про вищу освіту", положення якого мають орієнтуватися на потреби вищої освіти, економіки та суспільства взагалі, а також мати спрямованість на інтегрування національної освіти в загальноєвропейську.

Формування національної системи кваліфікацій вищої освіти забезпечить взаємне визнання на європейському та міжнародному рівні документів про освіту й навчання, конкурентоспроможність випускників на національному та міжнародному ринках праці й надання освіти високої якості. Вирішення цього завдання сприятиме задоволенню особистісних потреб студентів у здобутті вищої освіти та розширенню їх компетентності, створенню та розвитку належних умов для здійснення інноваційних наукових досліджень і підвищення мобільності студентів, наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів.

Література

1. Державне управління : навч. посіб. / [А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна та ін. ; за ред. А.Ф. Мельник]. – 2-ге вид., вип. і доп. – К. : Знання, 2004. – 324 с. – (Вища освіта XXI століття).
2. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В.В. Тертичка. – К. : Основи, 2002. – 750 с.
3. Іванюк І.В. Освітня політика : навч. посіб. / І.В. Іванюк. – К. : Таксон, 2006. – 226 с.
4. Красняков Є.В. Освітня політика як інструмент впливу держави на систему освіти [Електронний ресурс] / Є.В. Красняков. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article>.
5. Филиппов В.М. Образовательная политика России на современном этапе / В.М. Филиппов.
6. Полонский В.М. Словарь понятий и терминов по законодательству Российской Федерации / В.М. Полонский. – М. : Московский ин-т развития образовательных систем, 1995.
7. Куклин В.Ж. Системные аспекты образовательной политики и управление образованием / В.Ж. Куклин, С.А. Беляков // Университетское управление. – 2003. – № 3 (26). – С. 10–23.
8. Журавський В.С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти / В.С. Журавський // Правова держава: щорічник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 14. – С. 20.
9. Адамский А. Становление образовательной деятельности : доклад на VIII Всеукраинской конференции "Педагогика развития" / А. Адамский.
10. Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів / [за ред. проф. М.І. Панова]. – Х. : Гриф, 2003. – 336 с.
11. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
12. Про вищу освіту : Проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.

Козарь Т.П. Сутність та правові основи реалізації державної освітньої політики в Україні

Анотація. У статті визначається сутність поняття "державна освітня політика", аналізуються правові основи реалізації державної освітньої політики в Україні, розглядається модернізація структури вищої освіти України в контексті входження вітчизняної системи вищої освіти до європейського освітнього простору.

Ключові слова: державна освітня політика, освітня галузь, структура вищої освіти, держава.

Козарь Т.П. Сущность и правовые основы реализации государственной образовательной политики в Украине

Аннотация. В статье определяется сущность понятия "государственная образовательная политика", анализируются правовые основы реализации государственной образовательной политики в Украине, рассматривается модернизация структуры высшего образова-

Держава та регіони

ния Украины в контексте входа отечественной системы высшего образования в европейское образовательное пространство.

Ключевые слова: государственная образовательная политика, образовательная отрасль, структура высшего образования, государство.

Kozar' T. The essence and legal foundations of public education policy in Ukraine

Annotation. *In the article the essence of concept "the state education policy" is defined, the legal framework of public education policy in Ukraine is analyzed. It includes updating the structure of higher education in Ukraine in the context of joining the national system of higher education into European educational space.*

Key words: state educational policy, educational sphere, the structure of higher education, state.